

УДК 37.037

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ**А.І. Дзундза**

У статті обґрунтовується необхідність поглиблення культурного впливу професійної підготовки на особистісні якості майбутніх фахівців.

Ключові слова: духовність, професійна освіта, світогляд.

В останні десятиліття якісно новий стан українського суспільства і його науково-технічна діяльність обумовлюють активне формування нової світоглядної парадигми, яка вимагає від людини ставитися до природи, суспільства і соціокультурного середовища не тільки як до об'єкта впливу, а як до динамічної складної системи функціонування соціуму. Саме тому гостро постає необхідність всебічної взаємодії всіх елементів цієї динамічної системи, яка б не порушувала її основних структурних і функціональних зв'язків. Вирішення цієї проблеми ми бачимо у підвищенні культурного впливу професійної підготовки на особистість студента, який ґрунтується на сучасних тенденціях переходу від соціальної моделі «фахівець–виробнича система» до моделі: «фахівець–виробнича система – навколишнє природне середовище–соціум» [4].

Така постановка проблеми останнім часом все більше привертає до себе увагу науково-педагогічного загалу, бо її вирішення обумовлюється потребами суспільства у створенні єдиної системи освіти, господарської діяльності і ідеології, яка відповідає його природному культурно доцільному потенціалу. В цьому плані значний інтерес становлять праці В. Алфімова, І. Беха, М. Євтуха, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Пехоти, Г. Шевченко та інших. На думку вчених, особливу роль при цьому повинен відігравати викладач, завдання якого сприяти максимальному розвитку духовного потенціалу майбутніх фахівців. Сам педагог повинен не тільки викладати основні положення духовності, творчості, майстерності, а дійсно бути духовним наставником, творчою особистістю, майстром. Тільки тоді теоретичні істини будуть не тільки відтворюватися студентами, а народжувати в них потребу у власній творчості і духовному саморозвитку [3].

Аналізуючи сучасну науково-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що однією з найважливіших цілей професійної освіти є

формування духовності майбутнього фахівця. Однак ще не був предметом системного дослідження соціокультурний зміст професійно орієнтованих навчальних дисциплін, який у реалізації освітніх проектів може бути актуалізований не як догматично засвоєний чужий досвід, а як засадничий чинник власних моральних настанов. Як відомо, в сучасній постіндустріальній економіці на перший план висуваються виробництво знань, їх накопичення, творча переробка і обмін знаннями за допомогою електронних носіїв, але разом з тим людські ресурси, їх моральний і інтелектуальний потенціал завжди були і залишаються головною рушійною силою у господарській діяльності й суспільному розвитку [1, 124.]. Отже, освітні інвестиції в «духовний людський капітал», насамперед з боку держави, виступають як пріоритетні і найбільш ефективні.

Зауважимо, що в розвинених країнах на функціонування системи освіти держава і приватні компанії витрачають з кожним роком усе більше коштів. У більшості приватних фірм постійно діє система навчання і перепідготовки, а найчастіше і планомірна система безперервного навчання і виховання всього персоналу, яка має власні моральні цілі, принципи і методи. Для кожного працівника чітко визначаються перспективи службового зростання, підвищення особистого добробуту. На жаль, наша керівна еліта вважає, що основні проблеми української економіки викликані лише нестачею фінансових інвестицій. Існує думка – що будуть інвестиції, почнеться відновлення і розширення виробничих площ, основних фондів і економіка неодмінно почне зростати. Усі інші фактори, у тому числі духовний і моральний потенціал кадрів, будуть розвиватися «самі по собі». Але історичний досвід показує, що економічне зростання у країні можливе лише за умови динамічної збалансованості духовності, освіти і господарської діяльності. Це свідчить про необхідність суспільного розуміння професійної освіти як загальнокультурного, духовного феномена.

Безумовно, результативність професійної освіти пов'язана з концептуальними державними настановами в освітній політиці, зі змістом кваліфікаційних стандартів, освітніх програм, навчальних планів, методичного і науково-технічного забезпечення навчально-виховного процесу, а також тому мета нашої роботи – дослідження співвідношення загальнотеоретичних, спеціальних і суспільних дисциплін, які, з одного боку, формували засади світогляду, моральної культури і глибокі базові

знання в тій чи іншій сфері діяльності, а з іншого – були б корисними для плідної професійної соціально спрямованої діяльності.

Загальновідомо, що у колишньому СРСР система професійної освіти тяжіла до варіанта підготовки фахівців із широким загальним кругозором, високорозвиненими моральними принципами (згадаємо кількість обов'язкових суспільствознавчих навчальних дисциплін, рівень організації виховної роботи на всіх рівнях професійної підготовки), а «підприємливий» Захід віддавав перевагу підготовці вузьких, спрямованих на конкретну професійну сферу фахівців. Така ж тенденція стає актуальною і для сучасної України. На жаль, у багатьох ВНЗ, особливо комерційних, виховна складова професійної підготовки мінімізована. Прагнення багатьох членів нашого суспільства до швидкого комерційного успіху породжує прагматичний підхід і до професійної освіти. Це виражається в бажанні студентів здобути максимально конкретні і практично значимі знання і уміння, якими вони зможуть швидко скористатися у майбутній професійній діяльності.

За подібної особистісної цільової настанови широкі загальнокультурні аспекти навчальних курсів з їх морально спрямованими утвореннями сприймаються студентами лише як данина «університетській академічності», більшість прагматично налаштованих студентів вважають їх необов'язковими для вивчення. Вважаючи їх далекими від реальної професійної діяльності, такі студенти часто не надають соціокультурним і духовним засадам фундаментальних дисциплін необхідної уваги. Тому для відродження і реалізації виховної складової професійної підготовки слід проектувати ефективні мотивації системотворчої ролі духовних особистісних утворень, загальнокультурних знань, залучати до змісту професійно орієнтованих навчальних дисциплін результати сучасних психологічних і соціологічних досліджень.

Важливо, щоб ці дослідження акцентували увагу на глибинних зв'язках між духовністю, рівнем розвитку моральних якостей особистості в різних сферах життєдіяльності, в тому числі і у конкретній професійній сфері, чи то діяльність банкіра, інженера-будівельника чи менеджера. Маються на увазі навчально-виховні засоби, що надають можливості розвитку емоційної сфери студентів, творчого мислення, естетичного сприйняття наукових теорій, розвитку таких знань, умінь і навичок, які в сполученні із широким професійним кругозором забезпечують практичний успіх у професійній діяльності. Безперечно, треба враховувати, що і

соціально-економічний інформаційний простір, сформований конкретним суспільством, впливає на формування духовності фахівця через культурні, світоглядні, релігійні, сімейно-побутові, філософські й суспільні традиції [2].

Зауважимо, що найважливішою проблемою виховного процесу у ВНЗ залишається вміння викладачів «навчати і виховувати» і прагнення студентів навчатися і духовно розвиватися. Як свідчать дані наукових педагогічних досліджень, в успіхах розвитку особистості у вищій школі лише одна третина припадає на частку викладача, а дві третини – на частку самого студента. Це обумовлюється тим, що студент є активним суб'єктом педагогічної системи і для стимулювання його духовного розвитку потрібні збалансовані мотивації самовдосконалення. Як відомо, наразі не розв'язаною до кінця лишається така проблема, як міцність і тривалість педагогічного впливу[3]. У яку «комірку пам'яті» закладаються знання і уміння, здобуті студентами – у коротко часову (до здачі контрольної звітності) або на тривале зберігання для майбутньої професійної і соціокультурної діяльності. Отже, у процесі професійної підготовки викладачам і студентам слід усвідомлено визначити, які загальнокультурні і професійно орієнтовані знання і уміння підлягають глибокому особистісному сприйняттю.

Ще одна проблема духовного наповнення освітнього середовища пов'язана з біполярністю будь-якого навчального закладу. Кожний сучасний ВНЗ є двополюсним світом, у якому на різних рівнях комунікації взаємодіють студенти і викладачі, духовний контакт між ними не обмежується офіційними рамками навчальних занять і контрольних заходів. У процесі спілкування викладачів зі студентами порушуються різні питання і проблеми від змісту навчальних планів, наукових пошуків до обговорення соціальних проблем, загальнокультурних питань, духовних інтересів. У процесі спілкування обидві сторони повинні з повагою давати свої оцінки різним навчальним, комунікативним, моральним ситуаціям. При цьому необхідні уважність, мудрість, педагогічний такт і людяність. Згадаємо загальноприйнятту у діловому світі «економіку солідарності», або «економіку співробітництва», яка ґрунтується на культивуванні духу спільної справи, створенні загальної психологічної атмосфери[5].

Очевидно, що і успіх у формуванні духовних якостей майбутніх фахівців також неможливий без «педагогіки солідарності» або «педагогіки співробітництва». Тому виховна складова у професійній освіті, зберігаючи

свій неперервно-поступальний розвиток з одного боку повинна орієнтуватися на перспективні завдання духовного розвитку, збагачення і трансляцію культурних цінностей, з іншого – на забезпечення духовного розвитку людини як соціальної істоти. Тобто процес навчання і виховання у ВНЗ повинен бути частиною загального процесу духовного розвитку особистості. Адже саме духовний розвиток дозволяє людині виступати в ролі суспільного суб'єкта взаємодії, наділеного інтелектом, волею, свідомістю, моральними установками, дозволяє опанувати новими формами і видами діяльності, у перебігу яких людина долучається до нових загальнокультурних відносин, перетворює навколишній світ і, сприймаючи духовні цінності, самовдосконалюється. Безумовно, у кожній особистості відображується моральний стан соціуму: його духовність або спустошеність, бідність або багатство, освіченість або дилетантство тощо.

На наш погляд, у духовному розвитку студентів умовно можна виділити окремі процеси. За часи навчання для кожного з них характерне формування нових моральних потреб, їх переведення у систему суспільних цінностей. Нові моральні потреби відіграють роль провідних на початковому етапі розвитку. При цьому особистісні утворення внутрішньої культури, під впливом нових моральних потреб, починають збагачуватися. Це приводить до переформатування особистісного соціокультурного досвіду. Отже, духовний розвиток майбутнього фахівця виступає як прояв двох процесів: перший з них визначається внутрішньою активністю самого студента; другий – логікою розгортання зовнішніх моральних ситуацій (у навчально-виховній діяльності, у колективних стосунках тощо).

Отже, духовний розвиток студента забезпечує сталість і тривалість професійно спрямованих можливостей як шляхом збільшення кількості елементів соціального і загальнокультурного досвіду, так і через поглиблення глибинних відносин між цими елементами. Очевидно, що в цих процесах базовими є природні властивості особистості, які можуть досягати рівня обдарованості під впливом духовної ідеології, освіти, виховання і соціально-економічної діяльності суспільства, у якому формується особистість майбутнього фахівця. І навпаки, особистість впливає на природний духовний потенціал суспільства еволюційно або революційно збагачуючи або спустошуючи його. Виділення умов результативності такого впливу – важлива проблема, яка потребує подальших

наукових розвідок. Можна зробити висновок, що моральна ідеологія суспільства є стратегією розвитку духовності особистості, поряд з тим освіта на всіх її рівнях є тактикою цього розвитку, а соціально-економічна діяльність соціуму є матеріальною основою стратегії і тактики духовного розвитку суспільства загалом і кожного його громадянина.

Література

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1970. – №1. – С124.
2. Дьяур Г. Духовні цінності як характерні індикатори особистості / Г.Дьяур// Рідна школа. – 2006. - № 10 (921). – С.24-26.
3. Мороз О.І. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки / [О.І.Мороз, О.С.Падалка, В.І.Юрченко; за заг.ред. О.І.Мороза].– К.: НП, 2006.– 206с.
4. Федоров И. О. содержания, структуре и концепции современного инженерного образования / И.О. Федоров // Вестник высшей школы.- 2000. – №2. – С. 9-13.
5. Martin Z. et al. What Work requires of Schools. A SCANS Report for America 2000. US Department of Labor. – 1999.

В статье обосновывается необходимость углубления культурного влияния профессиональной подготовки на личностные качества будущих специалистов.

Ключевые слова: *духовность, профессиональное образование, мировоззрение.*

The author of the articles substantiates the necessity of intensification of cultural influence of professional preparation on the personality qualities of the future specialists.

Keywords: *spirituality, professional education, world view.*

Дзундза А.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії імовірності і математичної статистики Донецького національного університету(м. Донецьк, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук професор В.М. Алфімов